

ГНІЗДОВЕ РОЗМІЩЕННЯ СОРОКИ У ЛЬВОВІ

А.О. Пасічник

Nest placing of the Magpie in Lviv. - A.O. Passichnyk. - Berkut. 4 (1-2). 1995. - The investigation has been carried out during the autumn-winter period 1990-1991. Total 867 nests were found. This number is not adequate to the number of breeding pairs, because the nests were found during non-breeding period. The Magpie nests on all the territory of Lviv but population density is not even. It decreases with increasing of the building density and age of green plantations. The majority of nests are placed in parks and on the territory of the cottage building. The height of nest placing fluctuates from 1.5 to 28-29 m, on an average it makes 13.3 ± 0.5 m. 73.7 % of nests were built at the height of more than 10 m. It decreases from cottages to multistory buildings streets and ways. The preferring trees for building of nests are the poplar, the maple, fruit trees. A lot of nests were found in hornbeams, birches, nut-trees, oaks, etc. The overwhelming majority of nests had anthropogenic materials, first of all the wire.

Key words: Magpie, Lviv, distribution, nesting, nest, nest placing.

З огляду на важливість дослідження проблеми заселення сорокою (*Pica pica*) міського ландшафту та з метою з'ясування територіального розподілу її гнізд у великому місті, можливих шляхів проникнення у нього, виявлення особливостей гніздового вибору деревно-чагарникової рослинності та типів зелених насаджень, а також висотного розміщення гнізд, в осінньо-зимовий період 1990-1991 рр. нами були обстежені насадження в межах забудови м. Львова (за виключенням Винників та Брюховичів). По можливості детально визначалась наявність техногенного будівельного матеріалу в гніздах сороки. З об'єктивних причин на територіях під промислово-складською, військово-охоронною, частково приватно-дачною забудовами результативність обліку гнізд була найнижчою.

Всього за сезон обліковано 867 гнізд. Слід зауважити, що ми оперували кількістю гнізд сороки, виявлених у негніздовий період, тому це число не адекватне кількості гніздових пар.

Гніздова присутність сороки виявлена на всій території міста, але вона нерівномірна, зменшується по мірі зростання щільності забудови та зрілості зелених насаджень. Основною рисою, властивою сорокам, що гніздяться в місті, є висока пластичність у виборі гніздового біотопу. Наявність чи відсутність активного антропогенного впливу визначає висоту влаштування гнізд.

Типовими гніздовими біотопами сороки в природі є узлісся, молодняки, зарості чагарників вздовж берегів водойм, у ярах, балках. Звичним стало її гніздування у садах, пришляхових та полезахисних смугах, тобто насадженнях штучного походження.

Антропогенний ландшафт (в т. ч. місто) не є для птахів принципово новим біотопом, а лише видозміненим природним, що виник як результат діяльності людини (Кумари, 1985). Тому, зрозумілим є гніздування сороки у Львові на узліссях великих парків та окраїн паркової інфраструктури (аналогічно до узлісь лісових масивів та галявин і доріг у них), скверів та інших групових насаджень (аналогічно до перелісків

та молодняків), долини Полтви, урочища Маїорівка (аналогічно до обводнених та еродованих земель). Разом з тим, сорокою успішно використовуються нетипові (неаналогічні природним) місця гніздування: зелені насадження вулиць, різновисотні житлові квартали, господарсько-виробничі території, дачні ділянки. Це є свідченням високої екологічної пластичності виду, що дозволяє віднести сороку до групи птахів-урбофілів, які самостійно освоюють місто (Благо-склонов, 1980), а також підтвердити, що сорока знаходиться на шляху формування міської популяції (Гришанов, 1988).

Комплексна зелена зона Львова структурно об'єднана у радіально-кільцеву систему зелених насаджень (Кучерявий, 1981), яка забезпечує зв'язок внутріселітебних зелених насаджень із зовнішнім зеленим кільцем, утвореним лісопарками Гамаліївським, Новояричівським, "Глинна-Наварія", "Білогорща", Брюховицьким, Винниківським, з яких три останніх тісно контактують з міською забудовою. На контактах Винниківського лісопарку з містом в урочищі Маїорівка виявлено 33 гнізда; Брюховицького лісопарку з житловим масивом "Рясне-1" - одне, лісопарку "Білогорща" з містом - 46; в "Рясне-2" гнізда сороки відсутні.

Завдяки існуванню радіально орієнтованих зелених "клинів", сорока загіздилась у межах внутрішнього зеленого кільця, яке оточує місто. Так, 1 гніздо на каштані (16 м) зафіксоване на проспекті Свободи, а 3 гнізда висотою від 16 до 17,5 м на каштанах у сквері "На валах". Важливим є і той факт, що вуличні насадження, як правило, переходять у пришляхові смуги комунікаційного ландшафту. Це перший шлях проникнення сороки у місто. Другий - включення в межі зростаючого Львова приміських сіл із садами та окремих лісових масивів. Наприклад, "Погулянка" до 1960-х рр. була приміським лісопарком, за останні роки мікрорайонним парком став Сихівський ліс та ін.

Розподіл гнізд сороки в залежності від типів зелених насаджень (Кучерявий, 1981) виглядає таким чином: а) насадження загального корис-

Розміщення гнізд сороки в парках Львова
Placing of the Magpie nests in parks of Lviv

Парк Park	n	Висота (height)			Дерева з гніздами Trees with nests
		min	max	M	
1. Погулянка	47	5,0	20,0	13,6	граб, клен, глід, береза, вільха hornbeam, maple, haw, birch, alder
2. Шевченківський гай	32	5,0	21,5	14,6	клен, береза, модрина, граб акація, дуб, глід, берест maple, birch, larch, hornbeam, silver-chain, oak, haw, elm
3. Дружба	23	9,0	20,0	15,9	береза, акація, граб, клен, тополя birch, silver-chain, hornbeam, maple, poplar
4. Скнилівок	17	8,0	17,0	10,7	береза, тополя, клен birch, poplar, maple
5. Лугопарк	17	9,5	18,0	14,4	клен, граб, берест maple, hornbeam, elm
6. Зелена зона (кв. Ольги - Володимира Великого)	15	10,5	18,5	13,6	граб, модрина, бук, вільха, клен, верба hornbeam, larch, beech, alder, maple, willow
7. Сихівський	10	7,5	21,0	16,9	дуб, черешня, верба, вільха, тополя oak, crab cherry, willow, alder, poplar
8. Жовтневий	6	12,5	22,0	19,1	тополя, береза, клен, черемха poplar, birch, maple, bird cherry
9. Високий Замок	5	16,0	21,0	17,6	клен, ясен, каштан maple, ash, horse chestnut
10. Стрийський	4	16,0	20,5	18,9	клен, тополя maple, poplar
11. 50 р. Жовтня	3	7,5	12,0	9,3	глід, модрина haw, larch
12. Залізна вода	2	12,0	16,5	14,3	клен maple
13. Личаківський	2	13,5	15,5	14,5	тополя, клен poplar, maple
14. Алтайський	2	16,0	16,5	16,3	тополя, клен poplar, maple
15. Геологів	1	-	-	15,5	клен maple
Разом (Total):	186	10,6	18,6	15,0	

тування (лісопарки на контакт з містом) - 32,9 %; б) насадження функціонального користування - 67,1 %, з них обмеженого - 46,3 %, спеціального - 20,8 %.

Тільки на парки Львова припадає 71,45 % гніздувань у першому типі зелених насаджень. Більше 2/3 гніздувань у другому типі зелених насаджень належить районам садибної забудови (27,9 %) та вуличним насадженням (21,0 %).

Розміщення гнізд сороки в парках Львова відображене в таблиці. Важливо доповнити характерні особливості заселення: в "Шевченківському гаю" більше половини гнізд влаштовано на узліссі та на території скансена "Музей народної архітектури та побуту"; в Личаківському парку одне гніздо збудоване в центрі меморіалу; на "Погулянці" одне гніздо знайдене в центральній частині парку, де зберігся хутір; "Високий Замок" заселений біля підніжжя та в партерній частині парку. В парках ім. І. Франка та ім. Б. Хмельницького, а також в зеленій зоні навколо цитаделі гнізд сороки не виявлено.

У природному середовищі сорока оселяється на листяних деревах та чагарниках, будуючи гніздо у верхівковій пристовбурній частині крони. Така ж гніздова поведінка спостерігається і в місті. Відмінність лише у висоті розміщення

гнізда: в межах міста вона помітно вища, ніж на приміській території (Голованова, 1987). Так, найнижче розташоване гніздо (1,5 м) знайдено на гліді в урочищі Майорівка, а найвище (28-29 м) - на тополі по вул. Шевченка. Підрахунки дали середній показник висоти розміщення гнізда у Львові - $13,3 \pm 0,5$ м.

Найбільша кількість гнізд (24,3 %) розміщувалась на висоті від 13 до 16 м. А взагалі, на висоті більшій 10 м розташовано 73,7 % виявлених гнізд (рис.).

Зваживши на неоднакову дію антропогенного фактору при різній за функціональним призначенням забудові, отримано такі показники середньої висоти розміщення гнізда для різних територій: дачі - 5,1 м, 1-2 поверхові садиби - 9,2 м, багатоповерхові квартали - 13,0 м, господарсько-виробничі території - 13,7 м, вулиці і дороги - 15,5 м.

Зрозуміло, що інтенсивний транспортний та пішохідний потік вулицями стимулює вище розміщення гнізд. Хоча, окремі гнізда знайдено на досить низькій висоті: 6 м на каштані біля заводу "Кінескоп", 10 м на гліді над тролейбусною зупинкою по вул. Антоновича. Лише 7,3 % гнізд на вуличних насадженнях знаходились на висоті, меншій ніж 10 м.

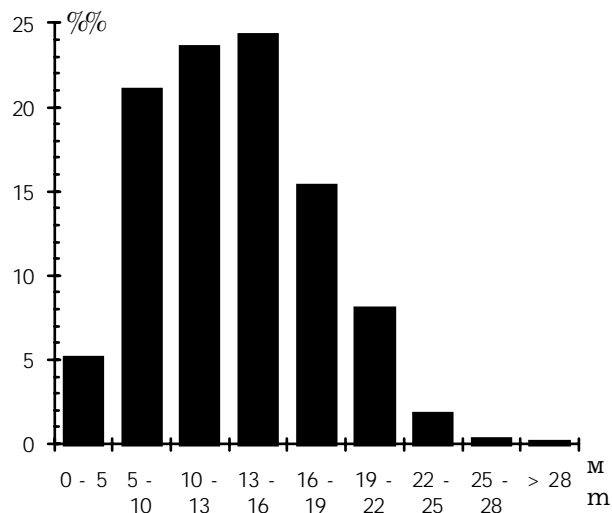
Сорока, як правило, уникає замкнених просторів, але обліковано 4,2 % гнізд, розташованих у напіввідкритих дворах-садах багатопверхової забудови. По вул. Володимира Великого 2 гнізда на висоті 8 та 12 м знаходились у тісному чотирикутнику 5-9 поверхових будинків.

У виборі дерева для гнізда у Львові сорока надає перевагу тополі (25,3 %), клену (15,6 %), фруктовим породам (13,6 %), а також використовує граб (11,7 %), березу (11,3 %), горіх (4,0 %), дуб (3,0 %), глід (2,2 %), каштан (2,1 %), берест (2,1 %), ясен (1,6 %), акацію (1,6 %), вільху (1,4 %), вербу (1,2 %), бук (1,2 %), липу (1,0 %), модрина (0,8 %), два гнізда знайдено на черемсі (0,2 %), одне (в сквері по вул. Клепарівській) - на сосні (0,1 %). На Малому Поліссі (м. Жовква Львівської області), де сосна є лісоутворюючою породою, сорока часто розміщує гнізда саме на ній. За повідомленням литовських орнітологів А. Люткуса та А. Кністаутаса (1982), систематичне знищення гнізд у листяних біотопах змушує сороку будувати гнізда в хвойниках, що забезпечує кращу захищеність. Отже, екологічна пластичність виду проявляється і у виборі деревно-чагарникової рослинності для гніздування.

Беручи до уваги архітектуру крони дерев, можна помітити, що найчастіше сорокою заселяються дерева з пірамідальною кроною (тополя), неправильною розкидистою (клен, дуб, ясен, акація біла), правильною овально-яйцевидною (каштан, липа, вільха, граб, бук, берест, горіх, глід, черемха).

Під час обліку виявлено цікавий факт - вміст у значній більшості гнізд техногенного будівельного матеріалу, що визначалось детально. Практично повсюди, менше або більше, відмічено використання сорокою дроту навіть у парках на околицях: Скнилівку, Сихівському, Білогорці. Найбільше цього матеріалу у гніздах в долині р. Полтви. Пояснити таке явище можна не стільки браком природного матеріалу, скільки доступністю техногенного. Отже, в сороки проявляється тенденція до зміни стереотипу поведінки при пошуку будівельного матеріалу (Покровская, 1986). Алюмінієвий, мідний, залізний дроти потрапляють у гнізда сороки з автотранспортних та інших підприємств, колективних гаражів, військових частин, залізничних полотен, будівельних майданчиків смітників, а найбільше - з території "Вторкольормету". Ще з 1982 р. поодинокі металічні гнізда сороки знаходили в долині Полтви, достатньо близько до останнього пункту. В 1985 р. їх виявлено вже 7, масою 6-10 кг, при розмірах (n=4) 570-640 x 610-660 мм, на висоті 3- 6 м (Бокотей, Потапенко, 1990).

Сорока - масовий вид, постійно присутній у межах Львова. У зимовий період можна спостерігати нетипову для сороки поведінку - добові міграції кількох сотень птахів: у ранкові години

Висотний розподіл гнізд сороки у Львові.
Height distribution of magpie's nests in Lviv.

- в місті, у вечірній час - на околиці (Горбань, Давидович, 1982).

Підсумовуючи факти, пов'язані з гніздовою присутністю сороки у Львові, виникненням нових стереотипів поведінки у гніздовий та зимовий періоди, схильністю до поліфагії, можна твердити, що у сороки виявлені основні ознаки сформованого постійного ядра міської популяції.

ЛІТЕРАТУРА

- Благосклонов К.Н. (1980): Авифауна большого города и возможности ее преобразования. - Экология, география и охрана птиц. Л.
- Бокотей А.А., Потапенко В.А. (1990): О гнездовании сорок в металлических гнездах в черте г. Львова. - Орнитология. М.: МГУ. 24: 123.
- Голованова Э.Н. (1987): Птицы над полями. - Л. 1-230.
- Горбань И., Давидович Л. (1982): Суточные миграции сорок в г. Львова.- Экологические исследования и охрана птиц Прибалтийских республик. Каунас. 168-169.
- Гришанов Г.В. (1988): Антропогенная трансформация фауны гнездящихся птиц на территории Калининградской области. - Тез. XII Прибалт. орнитол. конференции. Вильнюс. 60-61.
- Кумари Э. (1985): Урбанизация птиц и проблемы ее изучения. - Птицы и антропогенные факторы. Таллин.
- Кучерявый В.А. (1981): Зеленая зона города. Киев.
- Люткус А., Кністаутас А. (1982): Изменения мест гнездования сорок - результат воздействия антропогенного влияния.- Экологические исследования и охрана птиц Прибалтийских республик. Каунас. 157-158.
- Покровская И.В. (1986): Некоторые особенности гнездовой экологии и поведение птиц при антропогенном воздействии.- Экология и размножение птиц. Л.
- Татаринов К.А. (1989): Врановые г. Львова и его окрестностей. - Врановые птицы в антропогенном ландшафте: Мат-лы Второго Всесоюзного совещания. Липецк. 2: 98-99.

Україна, (Ukraine),
290008, м. Львів,
вул. Театральна, 18.
Природознавчий музей. ЗВ УОТ.
А.О. Пасічник.